

О УЛОЗИ ЦРНОГОРСКЕ СТУДЕНТСКЕ ОМЛАДИНЕ У СТВАРАЊУ И УЧВРШЋЕЊУ СТУДЕНТског ПОКРЕТА БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА

У развиту револуционарног радничког покрета у Црној Гори значајну улогу одиграла је црногорска интелигенција, а посебно студентска омладина. Та улога и учешће расли су упоредо са порастом броја студената, са заостравањем социјалних и других проблема које су до највеће мјере заостриле шестојануарска диктатура и економска криза. Студентска омладина у Црној Гори, као уосталом и у свим крајевима Југославије, међу првима је са осталом омладином јавно и масовно иступила против тираније режима. Она је активно учествовала у стварању опозиционог и револуционарног покрета, стварала или учествовала у стварању организација Партије и СКОЈ-а и свих легалних организација револуционарног покрета под њиховим руководством. Овдје ће бити ријечи само о учешћу Црногораца у студентском покрету на Београдском универзитету, који је, захваљујући у великој мјери и њима, израстао у значајну снагу револуционарног демократског покрета у земљи и једну од најзначајнијих снага свјетског омладинског покрета за мир и против фашизма.

Већина студената из Црне Горе студирала је на Београдском универзитету. Познато је да је активност студената тог универзитета дошла до снажног изражаја послје 1930. године. То је било вријеме непрекидних студентских акција, које су огромно допринијеле јачању демократског опозиционог покрета у земљи. У то вријеме долази и до обнављања и јачања организованог револуционарног покрета и обнове и стварања илегалних партијских организација. У свим тим активностима, па и у организовању Партије, како на Београдском универзитету тако и у Београду, студенти из Црне Горе одиграли су значајну улогу.

Таква оријентација и активност црногорске омладине у том периоду вршила је снажан утицај на опредјељење свих генерација које су послје тога долазиле на Београдски универзитет и

укључивале се у студентски покрет. Масовним учешћем и активношћу они су постали једна од главних снага тог покрета од његовог обнављања послје тридесете године па све до капитулације Југославије.

Прве илегалне комунистичке организације на Београдском универзитету формиране су у другој половини 1931. године. Оне су скоро самоиницијативно и израстале од група марксистички оријентисаних студената током акција и борби које су студенти у то вријеме водили. Расправљајући о проблемима и догађајима, те групе су се стварале на бази заједничких ставова и погледа на актуелне догађаје и појаве и постепено су прерастале у илегалне организације. Током акција наметала им се потреба да се сакупљају и договарају о начину борбе и даљим активностима. Састанци су одржавани илегално. Уколико је активност јачала и искрсавали нови проблеми, састанци су морали бити све чешћи и организованији. Из таквог рада развиле су се прве комунистичке организације.

Чињеница да су те организације створане кроз борбу и акције одредила је њихов борбени карактер. Таква борбена оријентација све је више јачала и развијала се уколико су се оне организационо сређивале и идејно јачале. Она је била од пресудног значаја за њихов даљи развитак и цјелокупну активност Партије и СКОЈ-а на Београдском универзитету.

Прве илегалне комунистичке организације формирали су на Правном факултету Јован Мариновић и на Филозофском факултету Милован Ђилас и Стефан Митровић. Значајну улогу у формирању партијских организација на другим факултетима одиграли су Томаш Жижих и Васо Прља на Агрономском, Милутин Зечевић на Медицинском и Илија Гардашевић на Техничком факултету (касније је прешао на агрономију).

Поред ових, по сјећању Јована Мариновића у организацијама су били и: Вук Кнежевић, Вукман Крушчић, Иван Вушовић, Бранко Драшковић, Филип Бајковић, Милован Вукотић и други на Правном факултету; Радован Вуковић и Видак Марковић на Филозофском факултету; Нико Вучковић, Максим Горановић и Јулија Мартиновић на Пољопривредно-шумарском и Блажо Смиљанић и Саво Пламенац на Техничком факултету. Прво универзитетско руководство сачињавали су Јован Мариновић као секретар и чланови Видак Марковић, Стефан Митровић и Томаш Жижих — све студенти из Црне Горе. Милован Ђилас у својим мемоарима износи да је он био секретар, а од осталих само помиње Јована Мариновића као члана комитета. Међутим, Мариновић тврди да је група Ђилас, Радован Вуковић, Коча Поповић и још неки била везана преко Бока Јовановића за Симу Марковића и да је сарађивала у илегалном билтену чији је иницијатор и покретач био Марковић. Тачно је, међутим, да су Мариновић и Ђилас у прво вријеме одржавали везе са неким истакнутим комунистима, члановима ЦК, који су у то вријеме бора-

вили у Београду. Мариновић је највише контактирао са Лабудом Кусовцем и Рајком Јовановићем, а Ђилас са Ђорђем Јовановићем и, преко неког Михајловића, са Симом Марковићем.

Ђилас у својим мемоарима тврди да је он примљен у Партију тридесете године, али не помиње ко га је примио. Мариновића је у Партију примио Лабуд Кусовац.

У ситуацији каква је онда владала у Београду сасвим је могуће да су они и један и други одржавали везу са неким функционерима Партије и члановима ЦК који су тада живјели и радили у Београду. Заплашена провалама и терором који је провођен над ухапшеним комунистима, већина тадашњих партијских функционера плашила се организованог илегалног рада, па се њихова активност ограничавала на подстицање појединих комуниста које би они примили у Партију и давали им задатке да стварају партијске организације.

Изгледа да је у то вријеме најактивнији био Сима Марковић, који је око свог билтена окупио већу групу интелектуалаца, међу којима и већ поменуте из Црне Горе. Карактеристично је да су се сви припадници те групе бавили литерарном дјелатношћу или су имали претензије да се њоме баве. У жељи да се образују, они су, поред тога што су се бавили писањем, интензивно радили на идеолошком образовању. То своје интересовање за идеолошко образовање и проучавање марксистичке литературе пренијели су на широке групе студената-марксиста. Тако је рад на идеолошком образовању постепено постајао императив за све напредне студенте на Универзитету, што је такође једна од значајних карактеристика револуционарног покрета на Београдском универзитету и вјероватно највећи допринос групе Марковића организацији на Универзитету.

Већина поменутих сарађивала је у напредним часописима који су се у то вријеме буђења прогресивног покрета појављивали у великом броју, као на примјер: „Стожер“ који је уређивао Јован Поповић, Галагожина „Литература“, „Вијенац“ Јеремије Живановића, „Мисао“, „Српски књижевни гласник“ и др. Поред Ђиласа, Митровића и Вуковића, у овим часописима сарађивали су и Јанко Ђоновић, Ђорђе и Никола Лопичић, Мирко Папсеница, Мирко Бањевић и још неки који нијесу припадали организацији али су својом активношћу и угледом значајно допринијели јачању покрета и његовом утицају.

Најпозитивнији утицај на новоформиране организације и њихову правилну оријентацију вршио је Веселин Маслеша, са којим су одржавали везу Ђилас и Мариновић. Маслеша се није постављао као званична веза Партије, али су они кроз контакте са њим наслућивали да он има везу са њеним руководством. Благодарети његовом одмјереном и конструктивном наступу и савјетима које им је у погледу активности давао, они су га сматрали својом најважнијом везом и најчешће су му се обраћали за помоћ.

Повезивањем организација и стварањем њиховог руководећег центра „Костуфре“ учињен је крупан и одлучујући корак у правцу јачања револуционарног покрета на Београдском универзитету. У њему се све више испољавала организованост у акцијама, настојања да се у акцију укључи што већи број студената, да се траже савезници међу професорима на Универзитету и међу осталим јавним и културним радницима у Београду и Југославији. Израз такве оријентације и активности био је и велики студентски збор одржан 1. априла 1932. године, на којем су поред студената-марксиста учествовале и остале опозиционе групе (студената припадника грађанских партија). Међу њима најактивнији су били студенти самостални демократи Прибичевића и лијева група Земљорадничке партије Драгољуба Јовановића, која је по ставовима и досљедности у борби била најближа студентима-марксистима. Том збору је присуствовало између хиљаду и хиљаду и двјеста студената, што је у оно вријеме био веома велики број. Збор је био веома добро организован, али је за оцјену оријентације покрета значајније то што су у меморандуму који су студенти упутили са збора Универзитетском сенату постављени скоро исти захтјеви које је касније Универзитетски сенат упутио Министарству просвете послје студентских немира и демонстрација 1931. године, што јасно свједочи да су студенти-марксиста своју активност оријентисали и на рјешењу виталних проблема Универзитета и студената. Они су већ тада били свјесни значаја аутономије универзитета и могућности које је она пружала за активност студената и рјешавање студентских проблема на Универзитету.

Закон о универзитетима од 28. јуна 1930. године регулисао је положај универзитета и односе на универзитету. Он је рађен по угледу на неке законе о универзитетима у западним земљама, и у својој суштини био је доста либералан. По том закону универзитети су аутономна тијела у којима је настава слободна „а наставници потпуно слободни у свом научном раду и нико их због њихових научних излагања не може позвати на одговорност“. Универзитети као највише просвјетне установе под директним су надзором министра просвјете.

На тим основама донијете су, у каснијем периоду, уредбе и статуту који су детаљније разрађивали права и обавезе наставника и студената, начин избора наставног особља и универзитетских власти. Исто тако, њима су регулисани и начин уписа студената, режим студија, формирање студентских удружења и дисциплинска одговорност студената. Све те функције и активности биле су у надлежности универзитетских власти. Тиме је у великој мјери гарантована аутономија универзитета. Иако је то било вријеме диктатуре, режим се није усудио да битније ограничи аутономију универзитета због отпора на који би та мјера наишла на универзитету и код професора. Професори, од којих је један број давао подршку режиму диктатуре и имао значајан

утицај на тадашње владајуће гарнитуре, настојали су да задрже аутономију универзитета из својих личних интереса и због могућности које им је она пружала. Тиме се вјероватно у највећој мјери може објаснити оваква либералност закона. Професори су вјероватно мислили да ће влашћу коју им закон обезбјеђује на универзитету успјешно контролисати и каналисати активности студената.

Такав статус универзитета био је од огромног значаја за развој слободне научне мисли и нарочито за развој напредног покрета, и омогућио је да Београдски универзитет постане кућа слободе и снажно жариште револуционарне мисли.

Истичући у том меморандуму у првом плану захтјеве које су истакле и саме универзитетске власти, студенти су рачунали на подршку и универзитетских власти и напредне демократске јавности. У прво вријеме је та помоћ била скоро безрезервна. Међутим, у даљем развијању борбе дошло је до диференцијације и међу професорима. Подршка професора и званичних универзитетских власти у даљим акцијама студената зависила је највише од снаге покрета, али и од политичке ситуације у земљи и низа других фактора. Међутим, оријентација комуниста да у први план своје борбе истичу захтјеве за одбрану слободе науке и аутономију универзитета, рјешавање статуса студија и материјалних проблема студената — била је такође један од одлучујућих фактора за развој покрета и његов утицај и углед у земљи и иностранству.

Масовно учешће студената из Црне Горе и њихова значајна улога у стварању првих илегалних организација може се објаснити, поред већ познатих фактора (као што су социјални положај, традиција, темперамент), и тиме што су студенти дошли на Универзитет пуни незадовољства и револта према режиму, који је своју ненародну политику терора и неправда нарочито ригорозно спроводио у национално обесправљеним покрајинама, па и у Црној Гори. У Београду су се сусрели са свим прљавштинама режима и владајуће клике која се одржавала на власти најгрубљим терором и безочном експлоатацијом радничке класе и најсиромашнијих слојева народа.

Већина студената који су долазили из Црне Горе била је прогресивно оријентисана и демократски настројена. Због неразвијености политичког покрета грађанске политичке партије у Црној Гори нијесу имале већу подршку међу омладином, као што је то било у другим крајевима Југославије, гдје су политичке партије имале већу традицију па су у својим редовима окупљале и омладину која је долазила на студије и универзитете већ политички определијелена и учлањивала се у клубове грађанских опозиционих партија на универзитету. Зато је веома мали број студената из Црне Горе приступао грађанским политичким партијама. Огромна већина студената оријентисала се према најборбенијем дијелу — према студентима-марксистима.

У вријеме првих студентских акција у Београду је боравило неколико у то вријеме веома истакнутих комунистичких функционера, као што су били Петко Милетић и Јабуд Кусовац, а од 1932. године и Блажо Раичевић. Они су се, у својој активности, у првом реду оријентисали на своје познанике из Црне Горе, па је то могао бити и један од разлога за тако бројно учешће Црногораца у првим илегалним организацијама.

Доласком Блажа Раичевића у Београд и његовим повезивањем са студентском организацијом дошло је до диференцијације у редовима комуниста и организације. Блажо је упознао студентску организацију са ставом Коминтерне према Сими Марковићу и потребом да се студентске организације од Марковића сасвим дистанцирају. Тако је у јесен 1932. године студентска организација прекинула све контакте са присталицама Симе Марковића.

Некако у то вријеме дошло је до хапшења групе окупљене око Симиног билтена приликом растурања летака о прослави дана Октобарске револуције. Том приликом ухапшени су Стефан Митровић и Радован Вуковић, а нешто касније дошло је и до хапшења Милована Ђиласа, који се био повезао са једном групом радника и чиновника, у којој је био и Василије Стајкић.

У јесен 1932. године долази у Београд на студије велики број студената који су се током школовања у гимназији определили за напредни покрет. Поред осталих, ту су били и Ђуро Стругар, Слободан Шкерковић, Пуниша Перовић, Мојсија Стефановић, Мијат Машковић, Светозар и Бранко Вукмановић, Анђа Кустудић и други који су се постепено укључивали у илегалну организацију и играли значајну улогу у даљем развоју покрета. Већ 1933. и 1934. године долази из Црне Горе већа група студената који су још као гимназијалци припадали илегалним организацијама. Међу осталима, ту су били и Владимир Поповић, Пеко Дагчевић, Војо Ковачевић, Владо и Вељко Мићуновић, Вељко Влаховић и други. То је био период брзог и бројног пораста организације скоро на свим факултетима, тако да су на свим факултетима већ 1933. године били формиран бирои организација. Тај период организационог сређивања и јачања партијских организација је истовремено и период јачања и снажења студентског покрета и стварања његовог упоришта у студентским удружењима и организацијама.

У то вријеме долази и до прве диференцијације међу студентима-марксистима. До размимоилажења долази због неслагања у питању метода борбе у покрету. Група „љевичара“, од којих већина из Црне Горе, иступа против, како су то они називали, опортунистичке линије већине. Они се противе конструктивним акцијама и сарадњи студената са универзитетским властима и оријентацији покрета на борбу за рјешавање горућих студентских проблема. Они траже отворену акцију и борбу против режима и универзитетских власти, чији су они, по њиховом

мишљењу, експоненти. Група у почетку иступа умјереније, покрећући дискусије на састанцима и другим мјестима гдје су се окупљали студенти. Касније, уколико је више остајала без подршке, она постаје све агресивнија. Тако долази до оштрих сукоба и ситуације у којој је било потребно енергичном акцијом онемогућити њихову разбијачку активност. Одлучено је да се група бојкотоује и да се њеним члановима онемогући приступ у студентске мензе и удружења које су држали напредни студенти. Одлука о њиховом бојкотовану донијета је послије дуготрајних напора да се они убиједе у штетност њихове акције по покрет. Још 1935. године они су имали свог представника у Студентском одбору Антифашистичке омладине, али су се односи почетком 1936. године толико заоштрили да је одлука о њиховом бојкотовану била неизбежна. Изоловани од маса, они су се постепено повукли; неки су пошли са универзитета, а неки су приступили покрету. Треба напоменути да су сви они почетком устанка ступили у партизане и храбро се борили.

Читаво ово вријеме на Универзитету су дјеловале и разне режимске групе, од којих је једна од најбројнијих и најактивнија била група учлањена у Југословенски академски клуб, која је, поред подршке полиције и режима, имала и подршку једног броја универзитетских професора. Присталице ове групе држале су у својим рукама неколико важних студентских удружења, и уз помоћ власти онемогућавали су слободне изборе у њима. Они су лако добијали стипендије и друге погодности од универзитетских власти и режима. Па и поред тога, као и чињенице да је већина студената из Црне Горе била веома сиромашног стања, свега двојица-тројица студената из Црне Горе приступила су том клубу и добила стипендије. Међу студентима из Црне Горе владало је схватање да приступање клубу и добијање стипендија значи продају режиму. Било је и таквих случајева да су неки студенти који су у Црној Гори имали неко запослење или су припадали неким режимским или националистичким организацијама послије доласка у Београд приступали напредним студентима.

Односи са таквим режимским групама све више су се заоштравали уколико је студентски покрет јачао и учвршћивао своје позиције у студентским удружењима. Истиснуте из студентских удружења, оне су све више тражиле подршку од режима и полиције док се нијесу изродиле у групице провокатора и полицијских конфидената који су, заједно са полицијом и уз њену подршку, нападали студенте кад год им се за то указала прилика.

Тако су напредни студенти морали да се боре на два фронта — против „љевичара“ на једној страни и на другој против такозваних националиста, у ствари против режимских агентура на Универзитету. Иако ове групе нијесу представљале неку значајнију снагу, ово говори о политичкој зрелости покрета и будности организације.

Поред већ поменутих фактора, такви услови борбе допринијели су правилној усмјерености покрета и борби за најшире студентске масе.

Широке студентске масе било је могуће окупити и мобилисати једино на платформи борбе за највитаљније и непосредне интересе студената. Студентима-марксистима, који су већ током 1934. године остварили руководство у покрету, то је постајало све јасније, па се на таквој основи, уз мала колебања и отпоре, отпочела и водила борба за позиције на Универзитету.

Почетком 1934. године долази до формирања мјесних партијских и скојевских руководства у Србији, па је са Универзитета пошло неколико најистакнутијих партијских активиста, међу којима и Васо Прља, Нико Вучковић и још неколико другова из студентске организације. Јован Мариновић је именован за секретара Мјесног комитета Београд, а Слободан Шкерковић за секретара Мјесног комитета СКОЈ-а. Послије одласка Јована Мариновића, који је све до 1934. године био секретар универзитетске организације, њега је на тој функцији замијенио једно краће вријеме Бранко Драшковић.

Слободан Шкерковић је студирао на Прашком универзитету. Он се тамо повезао са неким друговима из руководства југословенске Партије који су му, због непознавања ситуације у Југославији и претпостављајући да тамо нема никакве организације, дали у задатак да се врати у Југославију, упише на Београдски универзитет и тамо покуша да створи комунистичку организацију. Слободан је дошао у другој половини 1932. године и одмах се укључио у организацију Правног факултета, али тамо није имао руководећу функцију.

Прије преласка на рад у Мјесни комитет СКОЈ-а био је једно вријеме, заједно са Васом Прљом, представник студената-марксиста у Универзитетском већу, које је формирано 1933. године.

Значајну помоћ је универзитетска организација добила у тим данима од Благоја Паровића који је по директиви ЦК дошао у Југославију да помогне у обнављању Партије и СКОЈ-а. Његовом помоћи рашчишћена су нека организациона питања и однос универзитетске организације према партијским и скојевским форумима. По свему изгледа да је од тада па све до њеног расформирања 1936. године студентска организација третирана као скојевска организација. Међутим, у студентској организацији се о томе никад није саопштило, па су се чланови универзитетске организације осјећали и понашали као чланови Партије.

О снази, активности и јачини организације у то вријеме говори чињеница да је Паровић приликом формирања скојевских руководства у Београду и Србији довео на најодговорнија руководећа мјеста неколико истакнутих чланова универзитетске организације. Према неким подацима, универзитетска организација је у то вријеме бројала око 125 чланова. Изгледа, међутим,

да је број био нешто мањи и да је чланова било свега око 110. За активност организације и њен утицај и углед на Универзитету значајније од броја било је то што је она била прилично организационо сређена и што је имала снажан утицај на студентске масе.

Осјећајући своју снагу и утицај, организација је преко студентских удружења покренула многа горућа питања и проблеме студирања и положаја студената. Универзитетске власти, које су, као што је раније истакнуто, у почетку сматрале студентске акције манифестацијом револта против притиска режима и настојањем да се побољшају услови студирања, све су се више увјеравале да иза тих акција стоје организоване снаге и да студентске акције имају одговарајуће политичке циљеве, па су у борби против студената почеле сарађивати и са режимом. У ситуацијама кад би оцијенили да су студентски захтјеви „оправдани“ оне су их подржавале. Међутим, ту се редовно радило о неким ситуацијама, чисто универзитетским проблемима. У цјелини узевши, односи су се све више заоштравали и јаз између студената и професора све више се продубљивао. У универзитетским форумима добијали су превагу професори који су били за политику чврсте руке. Такав став универзитетских власти довео је до тешких сукоба у којима је погинуо Мирко Срзентић, а затим и до стварања концентрационих логора.

О чврстини организације и снази покрета у то вријеме говори и чињеница да је одмах после провале у Мјесном комитету СКОЈ-а 1934. год. у којој је проваљен и секретар универзитетске организације Добривоје Радосављевић, формирано ново студентско руководство и да су активности организације нормално настављене. У новом студентском руководству које је тада формирано била су и три члана из Црне Горе: Ђуро Стругар, Владимир Поповић и Војин Николић. Они су истовремено били и секретари факултетских организација. По нашем сазнању, у студентској организацији која је у то вријеме бројила око стотину чланова било је између 30 и 35 чланова из Црне Горе.

Због потребе конспирације извршене су до априлске провале 1935. године још двије реорганизације и враћен на рад у универзитетској организацији један број чланова који су дотле радили ван Универзитета.

Априлска провала тешко је погодила и студентску организацију. Ухапшено је скоро читаво универзитетско руководство и проваљена организација на Филозофском и Техничком факултету. Провала је ограничена захваљујући добром држању неколицине другова, па је тако спасен добар дио организације и тиме створена могућност да се она брзо обнови и почне нормално да функционише. Приликом обнављања организације коришћена су и искуства, па се настојало да се не понове грешке које је открила провала.

Повећане су дисциплина и конспирација и знатно пооштрени критеријуми за пријем у организацију. Стало се на становиште

да се нико од оних који су се слабо држали пред класним непријатељем не укључује поново у организацију. То ново руководство, у којем су, поред осталих, били и Ђуро Стругар, Владимир Поповић и Ђоко Ковачевић, врло је успјешно и за кратко вријеме обновило организацију и омогућило њену пуну активност.

То је било од огромног значаја, јер је то био период најтежих окршаја са режимом и са универзитетским властима. То је, истовремено, и период организационог учвршћења и јачања студентског покрета. Партија се већ тада била толико утемељила у студентским организацијама да је — и поред провала, убистава и концентрационих логора — непрекидно јачала своје редове и свој утицај на Универзитету. У свакодневним акцијама које су у то вријеме вођене израстали су нови активисти и примани нови чланови. Тако је организација пред њено распуштање достигла и повећала бројно стање које је имала прије априлске провале. У то вријеме у организацији је било око трећине чланова из Црне Горе.

Исто толико велико учешће црногорских студената било је и у чланству и управама студентских удружења. Од 42 студента члана Акционог одбора који су кажњени због организовања и вођења акција било је 14 студената из Црне Горе, а од 46 студената који су упућени у вишеградски концентрациони логор 22 студента била су из Црне Горе. Вељко Влаховић, Ратко Митровић и Војо Деретић били су предсједници Акционог одбора студентских стручних удружења, поред низа других који су имали значајне функције у студентским удружењима, што такође може допунити слику учешћа и активности црногорских студената.

Сарадња студената-комуниста са присталицама грађанских демократских партија одвијала се од почетка стварања студентског покрета. Она је, ако се изузму повремене кризе, до којих је долазило нарочито због става присталица десних земљорадника, била тако рећи стална. Остваривала се у заједничким акцијама које су у то вријеме вођене. Уколико је покрет јачао и акције су биле чешће и више се указивала потреба за чвршћом и потпунијом сарадњом.

Углед покрета и његов утицај налагали су потребу да се он пред јавношћу појављује као јединствено тијело које ће на политичком плану представљати студентску омладину и организовати и водити политичке акције. То је било нужно и због одвајања политичке активности од акција које су водила студентска удружења на универзитетском плану. Потреба за таквом сарадњом и формом организације нарочито се осјетила после бурних догађаја 1935. године. Режим и полиција су настојали да све акције које су у то вријеме вођене прикажу као дјело комуниста и антидржавних елемената који су добили задатак из иностранства да изазивају неред и онемогуће рад и студије на Универзитету. Зато је универзитетско руководство донијело одлуку да се појача активност и учврсти сарадња са присталицама грађан-

ских политичких партија. То је било потребно и ради тога да би се на њих вршио што снажнији утицај ради повећања њихове активности и њиховог утицаја на партијска вођства. Један број њих је, увиђајући неактивност и лицемјерно држање њиховог партијског руководства, прилазио студентима марксистима, али је њима дато упутство да остану у чланству тих партија и да својом активношћу допринесу активирању својих партија и јачању прогресивног курса у њима. У каснијем периоду један број њих примљен је у чланство Партије.

Ново универзитетско руководство чији је секретар био Ђоко Ковачевић, изабрано 1935. год., огромно је допринијело јачању организације. Појачана је дисциплина, конспирација и одговорност сваког члана за стање на сектору на којем је радио или за који је био задужен. У том смислу тај нови курс значио је прави преокрет у раду и активности организације. Организација је за релативно кратко вријеме не само остварила увид у стање и проблеме на свим секторима живота и рада студената него је и била у стању да покрене активност студената за рјешавање тих проблема. И заиста, по организационој срећености, дисциплини и одговорности, а и утицају на студентске масе, она је у то вријеме била једна од најистакнутијих у читавој земљи.

Томе је у великој мјери допринио Ђоко Ковачевић, човјек ванредних људских и комунистичких особина; скроман и неупадљив, увијек прибран и одмјерен. Личним примјером, организационим способностима и ријетким политичким рефлексом он је у тим тешким данима, пуним свакодневних сукоба и окршаја, значајно допринио да организација благовремено утврди ставове о проблемима који су искрсавали и правилно усмјери активност покрета.

Свјесна своје снаге и свога утицаја у покрету, организација је преко студентских удружења покренула неке крупне студентске проблеме, као што су питање статуса студентских домова, оснивање студентских мензи, студентска здравствена заштита, феријални савез и друга која су била ван студентских утицаја.

Истицање таквих захтјева изазвало је бијес режима и оштре реакције универзитетских власти, па је дошло до оштрих сукоба. Под притиском режима и реакционарног дијела студената, универзитетске власти су одлучиле да предузму најоштрије мјере. Почеле су са избацавањем студентских активиста из студентског дома и казним ригорозно чланове Акционог одбора. И најзад, кад су видјеле да све те мјере не дају резултате и да не могу заплашити студенте, одлучиле су да на Универзитету уведу универзитетску полицију, а по потреби и забране рад универзитетских удружења.

Тако је дошло до познатог априлског штрајка 1936. године, у којем је студентски покрет показао своје јединство и снагу које режим и реакција нијесу очекивали. И поред свих настојања да се штрајк сломи, укључујући и убиство Жарка Мариновића и

рававање неколико студената у покушају да се пробије блокада коју су студенти организовали око факултета да би онемогућили штрајкбрехере да посјећују предавања и тако лажно представе јавности да Универзитет ради, штрајк је потпуно успио. Рад је паралисан на свим факултетима. Било је јасно да су студенти непоколебљиви. Поред тога, они су у тој акцији добили велику подршку демократских и прогресивних снага из читаве земље и иностранства. Универзитетске власти су биле принуђене да испуне већину захтјева које су студенти поставили и радикално промијене свој став према студентском покрету.

Тиме је почела нова етапа у развоју студентског покрета, у којој ће он остварити потпуну доминацију на Универзитету.

Поред провале 1935. године, студентска организација претрпјела је још један тежак ударац. На основу закључака IV конгреса СКОЈ-а и V конгреса Комунистичке интернационале младих крајем 1935. године, донесена је одлука о распуштању СКОЈ-а. У образложењу овакве одлуке истиче се да је СКОЈ-ева организација зачаурена и секташка, да копира рад Партије и низ других недостатака које је студентска организација у највећој мјери већ била елиминисала.

Универзитетско руководство супротставило се енергично таквој директиви, тврдећи да студентска организација не пати од таквих слабости. Доказ за то била је и чињеница да је студентска организација у то вријеме имала чврсте везе са масама студената и снажан утицај скоро у читавој земљи. Као аргумент у прилогу распуштања наводили су и то да је сувише велики број чланства, што наводно излаже већој опасности организацију од провала. Донесена је одлука да се број чланства у организацији смањи тако да на сваком факултету остане по једна партијска ћелија, а да се осталим члановима саопшти да се организација привремено рспушта.

Реорганизација је извршена средином 1936. године. Одлука је проведена из дисциплине, а нико је на Универзитету није разумио. Иако бројно много слабија, организација је успјела да преовлада и те тешкоће. Највећи број заобиђених комуниста наставио је с активношћу као да се ништа није десило. Зато се то распуштање у покрету, у студентским удружењима и организацијама гдје су они радили није много осјетило.

Снага покрета и његов углед у земљи и иностранству и потреба даљег развоја омогућили су и захтијевали његово тјешње повезивање са прогресивним снагама у земљи и свијету. Формиран је Студентски одбор за мир, чији је задатак био да се повеже са одговарајућим студентским и омладинским организацијама у иностранству које су се бориле за мир. Поред тога, Студентски одбор за мир био је иницијатор и покретач низа значајних манифестација против рата у Београду и у земљи. Он је био иницијатор формирања сличних организација у земљи и стварања снажног омладинског покрета за мир.

Годину дана послије тога формирана је и Уједињена студентска омладина, као јединствено политичко тијело све демократске и антифашистичке омладине на Београдском универзитету. Успјех априлског штрајка и јединство испољено у тој акцији, као и снага покрета, разбили су све резерве које су до тада постојале међу присталицама грађанских партија. И највећи противници јединства схватили су да би их сваки покушај саботирања или слабљења јединства потпуно изоловао од маса.

У јединственом тијелу Уједињене студентске омладине свака политичка група имала је по два представника. Представник народних студената био је и Вељко Мићуновић, који је својом способношћу и политичком зрелошћу огромно допринио да се њена активност правилно усмјери и израсте у снажан политички фактор са којим су сви у земљи рачунали.

Снажан размах покрета и сарадња са универзитетским властима омогућили су да се на Универзитету развије широка активност на свим секторима студентског живота и рада. Организовано је неколико студентских мензи, ојачан утицај на рад у студентским домовима и формиран низ нових спортских и културних удружења.

Побољшањем материјалног положаја студената створена је могућност за боравак већег броја црногорских студената у Београду.

Поред тога, највећи број чланова организације из других покрајина, нарочито из Србије, Босне и Херцеговине и Македоније, упућиван је на партијски рад у своје крајеве, чиме је смањено њихово учешће у организацији и покрету. Тако се учешће црногорских студената и њихов број у организацији и покрету стално повећавао.

Ширина покрета омогућила је активно учешће сваком студенту који је то желио у некој од организација студентског покрета. Они су, поред учешћа у студентским политичким акцијама, имали могућност и да раде у студентским стручним и другим организацијама и тиме проширују своја знања и своје могућности. Тако је студентски покрет постао школа револуционара, који ће своје способности испољити у бурним догађајима који су наилазили.

Одмах послије распуштања 1936. године партијска организација почела је примати нове чланове. Она је већ 1937. године остварила пуни утицај и на сва удружења на Универзитету и на покрет у цјелини. Од тога времена па даље број студената из Црне Горе у организацији стално је растао. На универзитетској партијској конференцији, која је одржана концем 1939. године, изнесен је податак да је учешће студената Црне Горе у организацији износило 62%. То учешће повремено је бивало и веће. Средином 1937. године одлазе у Шпанију другови Ђоко Ковачевић и Владо Поповић, који су до тада били чланови универзитетског руководства. Од тог времена па све до 1940. године у партијским

руководствима на Универзитету било је скоро увијек већина чланова Партије из Црне Горе. Тако је, на примјер, једно вријеме од седам чланова Комитета било њих петорица из Црне Горе, а затим од пет чланова тројица, а сви секретари организације били су чланови Партије из Црне Горе.

Кад је 1937. године формирана комисија за обнављање организације СКОЈ-а донесен је закључак да на Универзитет у Београду не треба формирати посебну скојевску организацију, јер су по оцјени комисије сви народни студенти по свим својим особинама на нивоу чланова организације СКОЈ-а. Тако је закључено да партијску организацију на Универзитету треба сматрати као организацију чији је основни задатак да ради међу студентском омладином на Универзитету. У то вријеме студентска организација је по оцјени Партије била једна од најбољих организација у земљи, и снажан ослонац новом партијском курсу како својом политиком и активношћу тако и давањем великог броја својих чланова за обнову партијских и скојевских организација у земљи. Од тог времена па све до почетка рата партијска организација на Београдском универзитету и студентски покрет којим је она руководила непрекидно су јачали свој утицај и учешће у револуционарном и прогресивном покрету у земљи. Захваљујући томе, он је могао и постати иницијатор снажног покрета омладине за одбрану земље и афирмисати се као значајна партијска снага у земљи.

Војо Николић